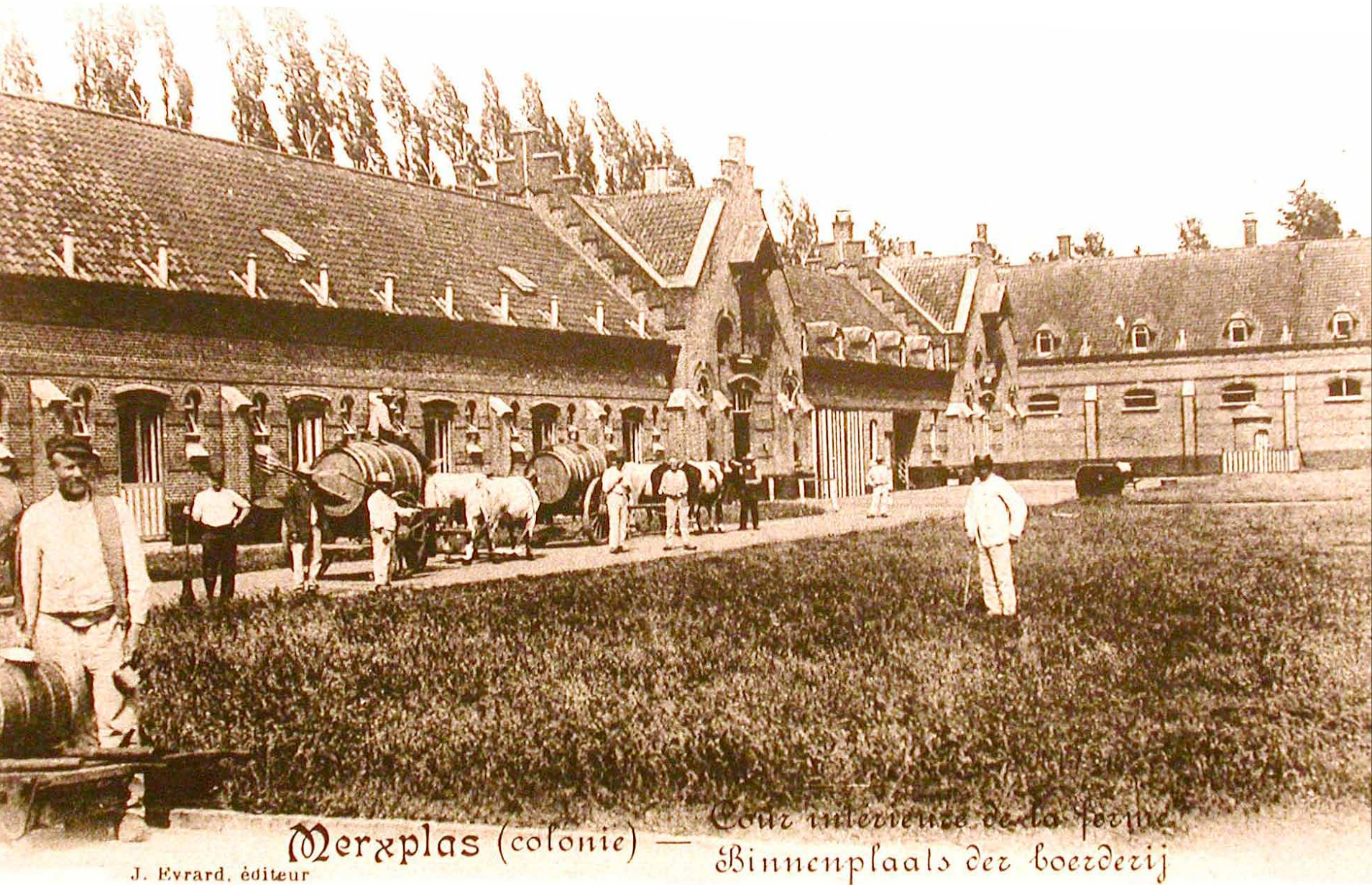

HEIMWEE NAAR de kolonie

Bijna twintig jaar na de opheffing van de landloperskoloniën van Merksplas en Wortel begint dit najaar wellicht de eerste fase van de restauratie. Op het terrein is er al veel gebeurd. Belangrijk is dat het landschap en de gebouwen beschermd zijn en dat het gebied in overheidshanden is gebleven en als één geheel wordt beheerd.

Peter Renard

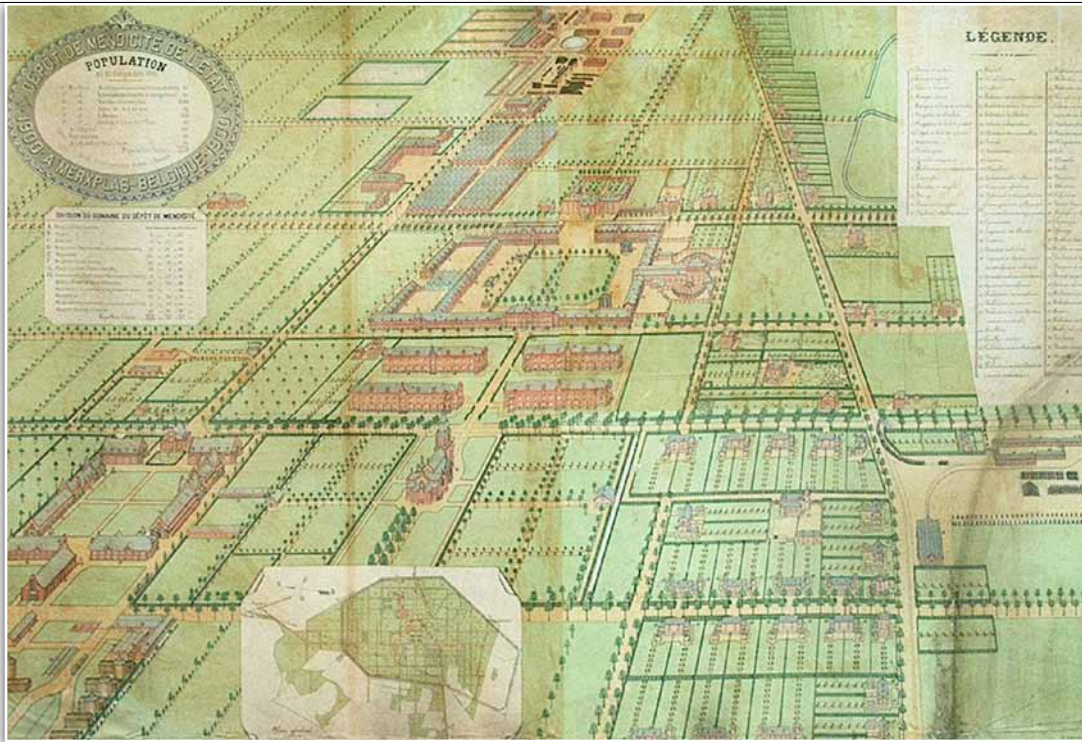
De kolonie van Merksplas in 1900 met centraal de gevangenis (vierkant). Ten noorden van de gevangenis bevindt zich het hospitaal, ten zuiden vier slaapzalen en de kapel. In het oosten staat de grote hoeve.

Merksplas was destijds een luxueuze modelhoeve, een prestigeproject van het jonge België.

Achttien jaar geleden viel het doek over de landloperskoloniën van Merksplas en Wortel. Toen besliste het Belgisch parlement (1 maart 1993), onder druk van de Europese Unie, dat landloperij niet langer strafbaar was. Met de goedkeuring van de wet verviel meteen ook de oorspronkelijke bestaansreden van de koloniën van Wortel en Merksplas. In feite verbleven er in die tijd nog alleen in Wortel daklozen, 260 in totaal. Merksplas is al sinds het interbellum een gevangenis. Vraag was wat er met de ooit prestigieuze gebouwen van de kolonie van Merksplas en met het prachtige landschap zou gebeuren. In de Noorderkempen hadden ze er weinig vertrouwen in. *Het Convent*, een vzw die kort voordien het begijnhof van Hoogstraten in erfpacht had gekregen in ruil voor de restauratie van de panden, sloeg alarm. Een jaar later ontstond het *Platform Red Merksplas Kolonie*. De ook toen al om geld verlegen zittende overheid wilde de koloniën immers te gelde maken ten einde de staatsschuld te verminderen. Wat vervolgens de bestemming van de grond zou zijn, was even minder belangrijk. Of zoals de bevoegde ambtenaar van de federale Regie der Gebouwen in Turnhout het in 1995 subtiel verwoordde: “We zitten met een put van 10.000 miljard frank. Waarom zouden we dan zo’n terrein behouden ? Als drukingsgroepen willen dat die domeinen in hun huidige staat behouden blijven, dan moeten ze maar met geld over de brug komen.”¹

De drukingsgroepen waarover de ambtenaar het had, hadden zich dus met reden zorgen gemaakt om het voortbestaan van het duizend hectare grote domein. Aan wilde plannen had het ook niet ontbroken. De Regie der Gebouwen zou landbouwareaal aan boeren verkopen, niet om die de grond te laten bewerken, maar om er mest op te laten uitrijden. Gevreesd werd ook voor extra landbouwbedrijvigheid, die funest kon zijn voor het unieke drevensysteem. En er deden hardnekkige geruchten de ronde dat alvast een deel van het gebied zou worden getransformeerd in een bedrijventerrein of een riant groene villawijk. Zo ver is het niet gekomen. Want gelukkig was vijftien jaar geleden zowat iedereen in de Noorderkempen – bewoners, actievoerders en politici - het

¹ Peter Renard. Bedelen om de kolonie. Knack, 8 augustus 1995.

erover eens dat de twee domeinen moesten worden behouden en één geheel moesten blijven vormen.

De Antwerpse afdeling van de Vlaamse toenmalige dienst voor Monumenten en Landschappen dacht er net zo over. Belangrijker nog, de bijna duizend hectare grote groenzone kwam volgens die dienst zonder enige twijfel in aanmerking voor bescherming. De dienst beschouwde het 540 hectare grote domein van Wortel (350 ha bos, 150 ha landbouwgrond en 40 ha dreeven) als een voorbeeld van een oud Kempens landschap, een landelijke open ruimte zoals die tot de eerste helft van de twintigste eeuw in de streek voorkwam. De monumentale, kilometerslange en intact gebleven dreevencomplexen maken de weldadigheidskolonie “zonder meer uniek”. Het geheel vormt een uitzonderlijk compartimentenlandschap met partijen bos en akker- en weiland, doorweven met hei- en venrelicten. Volgens de gespecialiseerde Vlaamse dienst zijn er wel degelijk verschillen tussen het domein in Wortel en de ongeveer even grote kolonie in Merksplas, hoewel beide terreinen zowat in elkaar overvloeien en alleen door een weg worden gescheiden. Merksplas is ook vanwege de bebouwing waardevol, en dan gaat het niet om de vrij recente uitbouw en nieuwe gebouwen van de zwaar bewaakte gevangenis, maar in eerste instantie om de oude hoeve en de merkwaardige kapel. De twee gebieden zijn dus niet identiek, maar wel even waardevol. Meer dan voldoende redenen dus om ze als één structureel geheel te beheren.²

SOCIAAL EXPERIMENT

De Franse bezetter vond begin negentiende eeuw dat de opvang van armen en bedelaars een overheidsopdracht was en opende het bedelaarshuis in Hoogstraten. Het daarop volgend Nederlands bestuur zag meer heil in particuliere liefdadigheid. Het verhaal van

² Marc De Borgher. De voormalige Rijksweldadigheidskolonies van Wortel en Merksplas. Monumenten en Landschappen. 18/5. September/oktober 1999.